

centraal schriftelijk examen

aardrijkskunde

havo

2026
tijdvak 1

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1** Regels voor de beoordeling
- 2** Algemene regels
- 3** Vakspecifieke regels
- 4** Beoordelingsmodel
- 5** Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 tot en met 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1** De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2** De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.
- 3** De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4** De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5** Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1** De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2** Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3** Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1** indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2** indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3** indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4** indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5** indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6** indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7** indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8** indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, hoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
 - 3.9** indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.

- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goedgerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

Toelichting status correctievoorschrift

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

Verkeer tussen examinerator en gecommitteerde (eerste en tweede corrector)

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

Toelichting aanvullingen op het correctievoorschrift

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking:

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout:

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen. Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de n-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

Wereld**Opgave 1 – De wereld van Nutella**Vraag **1** maximumscore 2

- 1 b
- 2 d
- 3 c
- 4 a

indien vier juiste antwoorden **2**
indien drie of twee juiste antwoorden **1**
indien minder dan twee juiste antwoorden **0**

Vraag **2** maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste redenering zijn:

- De voedingsmiddelenindustrie werkt met grondstoffen en/of eindproducten die (in tegenstelling tot grondstoffen en/of eindproducten voor de kledingindustrie) vaak niet lang houdbaar zijn, **1**
 - zodat grondstoffen dicht bij het afzetgebied verwerkt moeten worden / vervoer over lange afstanden moeilijk is. **1**
- of
- De voedingsmiddelenindustrie is minder arbeidsintensief dan de kledingindustrie, **1**
 - zodat het uitbesteden van productie aan landen buiten het afzetgebied niet efficiënter is. **1**

Vraag **3** maximumscore 2

- Een voorbeeld van een juiste reden vanuit de economische dimensie is: mensen die Nutella kunnen betalen, worden al bereikt / de afzetmarkt in Europa is verzadigd. **1**
- Voorbeelden van een juiste reden vanuit de demografische dimensie zijn: **1**
 - Het aantal inwoners / De bevolkingsgroei van Europa stagneert.
 - Het aantal kinderen in Europa neemt af.

Opmerking

Aan antwoorden die ingaan op Afrika en/of Azië mogen geen scorepunten worden toegekend.

Vraag 4 maximumscore 2

- Een voorbeeld van een juist argument vóór de stelling is: Nutella wordt vanuit de westerse wereld over de rest van de wereld verspreid. 1
- Een voorbeeld van een juist argument tegen de stelling is: Nutella / Ferrero is een Italiaans / geen Amerikaans bedrijf. 1

Wereld

Opgave 2 – De Passport Power Index

Vraag 5 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat overheden steeds vaker afspraken maken om de toegang tot elkaars land (voor mensen) te verbeteren. 1
- Uit het antwoord moet blijken dat mensen (met een paspoort) uit centrumlanden / welvarende landen tot meer landen toegang hebben dan mensen (met een paspoort) uit perifere / minder welvarende landen. 1

Vraag 6 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat landen met een positief migratiesaldo in het algemeen een hoge positie op de Passport Power Index hebben / dat landen met een negatief migratiesaldo in het algemeen een lage positie op de Passport Power Index hebben. 1
- Zuid-Amerika 1

Vraag 7 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste redenering zijn:

- De Verenigde Arabische Emiraten is door de olie-inkomsten (zeer) welvarend geworden, 1
 - zodat andere landen hun grenzen graag openstellen voor inwoners van de Verenigde Arabische Emiraten. 1
- of
- Veel landen hebben interesse in de olievoorraden van de Verenigde Arabische Emiraten, 1
 - zodat overheden willen samenwerken met de Verenigde Arabische Emiraten. 1

Vraag **8** **maximumscore 2**

Afghanistan d
China c
Duitsland a
Venezuela b

indien vier juiste antwoorden **2**
indien drie of twee juiste antwoorden **1**
indien minder dan twee juiste antwoorden **0**

Aarde

Opgave 3 – Vulkanisme op Java, Indonesië

Vraag **9** **maximumscore 1**

C / in zuidelijke richting

Vraag **10** **maximumscore 2**

Uit de beschrijving moet blijken dat

- er subductie plaatsvindt van de (Indisch-)Australische plaat onder de Chinese plaat / de (Indisch-)Australische plaat onder de Chinese plaat wordt getrokken, **1**
- waarbij gesmolten (mantel)gesteente naar het aardoppervlak stijgt. **1**

Vraag **11** **maximumscore 2**

Uit de beschrijving moet blijken dat

- gesteenten door vertering / erosie worden afgebroken **1**
- en dat de sedimenten in de laagte van de krater ophopen / door de calderarand worden tegengehouden. **1**

Vraag **12** **maximumscore 2**

- boreale zone **1**
- Uit het antwoord moet blijken dat het op grote hoogte / op de top van de Semeru koud genoeg is voor naaldbomen. **1**

Vraag **13** **maximumscore 2**

Voorbeelden van juiste oorzaken zijn:

- De hellingen van de Semeru zijn steil.
- De Semeru ligt in een gebied waar veel neerslag valt.
- Bij de Semeru zijn vaak aardbevingen (waardoor aardverschuivingen ontstaan).
- Op de hellingen ligt losliggend materiaal.

per juiste oorzaak **1**

Opgave 4 – Just digg it!

Vraag 14 maximumscore 3

Uit de beschrijving moet blijken dat

- in Kenia en Tanzania extensieve veeteelt en/of zelfvoorzienende landbouw plaatsvindt, **1**
 - waarbij overbeweiding / ontbossing plaatsvindt, **1**
 - waardoor de bodem / water niet meer vastgehouden wordt (en het landschap verstuipt / verdroogt). **1**
- of
- in Kenia en Tanzania handelsgewassen (zoals snijbloemen, sisal en koffie) worden verbouwd, **1**
 - waarbij veel water gebruikt wordt, **1**
 - en er verdroging plaatsvindt. **1**

Vraag 15 maximumscore 2

- Juiste voorbeelden van manieren waarop vegetatie op lokaal schaalniveau voor verkoeling kan zorgen, zijn: **1**
 - Vegetatie zorgt voor schaduw.
 - Verdamping van water (uit de vegetatie) verkoelt.
- Uit het antwoord op mondiaal schaalniveau moet blijken dat vegetatie koolstofdioxide / broeikasgassen uit de lucht opneemt. **1**

Vraag 16 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste oorzaken zijn:

- Het (regen)water blijft in de water bunds staan / spoelt de bodem niet weg.
- Het (regen)water kan infiltreren in de opengebroken grond.
- Planten kunnen beter wortelen in de opengebroken grond.
- Water bunds bevorderen de (bodem)vruchtbaarheid.

per juiste oorzaak **1**

Vraag 17 maximumscore 2

Uit de beschrijving moet blijken dat

- het zuiden van Kenia vlak bij de evenaar ligt, **1**
- waar de intertropische convergentiezone (ITCZ) / het tropisch lagedrukgebied twee keer per jaar passeert. **1**

Opgave 5 – Nationale parken in BraziliëVraag **18** maximumscore 1

foto b

Vraag **19** maximumscore 3

- Voorbeelden van juiste verschillen zijn: **2**
 - De temperatuur in Montanhas de Tumucumaque is gedurende het jaar gelijkmatiger dan in Tijuca.
 - De gemiddelde jaarlijkse hoeveelheid neerslag in Montanhas de Tumucumaque is hoger dan in Tijuca.
 - In Montanhas de Tumucumaque is minder verschil tussen een droge en een natte tijd dan in Tijuca.

Opmerking

Per juist verschil 1 scorepunt toekennen.

- Voorbeelden van een juiste oorzaak zijn: **1**
 - Montanhas de Tumucumaque ligt dichterbij de evenaar dan Tijuca.
 - Montanhas de Tumucumaque en Tijuca liggen op verschillende breedte.

Opmerking

Als bij de eerste deelscore alleen wordt ingegaan op de neerslagverschillen kan bij de tweede deelscore worden ingegaan op de ligging van de ITCZ.

Vraag **20** maximumscore 3

- Uit het antwoord moet blijken dat de nationale parken in het economisch kerngebied kleiner (zie bron 11) én ouder zijn (zie bron 14) dan de nationale parken in het Amazonegebied. **1**

Opmerking

Het scorepunt alleen toekennen als beide verschillen juist zijn.

- Een voorbeeld van een juiste reden voor kleinere nationale parken in het economisch kerngebied is: in het economisch kerngebied was veel grondgebied al ingenomen door bebouwing / was minder ruimte voor natuur. **1**
- Een voorbeeld van een juiste reden voor oudere nationale parken in het economisch kerngebied is: in het economisch kerngebied kwam de natuur eerder onder druk te staan / bestond eerder de behoefte om de natuur te beschermen dan in het Amazonegebied. **1**

Opmerking

Aan juiste antwoorden die uitgaan van het Amazonegebied in plaats van het economisch kerngebied dienen scorepunten toegekend te worden.

Vraag **21** maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste redenering zijn:

- De Braziliaanse overheid kan verschillende soorten natuurgebieden en/of landschappen aanwijzen als nationaal parken, **1**
 - zodat het stereotiepe beeld van Brazilië als land met voornamelijk tropisch regenwoud geografischer / vollediger kan worden. **1**
- of
- De Braziliaanse overheid beschermt natuurgebieden en/of landschappen door ze aan te wijzen als nationale parken, **1**
 - zodat het stereotiepe beeld van Brazilië als land waar de biodiversiteit wordt aangetast, kan worden genuanceerd. **1**

Vraag **22** maximumscore 2

- Juiste voorbeelden van een voordeel voor de Braziliaanse overheid zijn: **1**
 - De Braziliaanse overheid hoeft niet zelf (met belastinggeld) te investeren in de nationale parken.
 - De Braziliaanse overheid kan door de verkoop van exploitatierechten van de nationale parken geld verdienen.
- Voorbeelden van een juist antwoord zijn:..... **1**
 - Brazilië heeft nationale parken die grenzen aan andere landen.
 - Brazilië wil internationale afspraken nakomen / maken die de natuur beschermen.

Vraag **23** maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste redenering is:

- Er komt in Brazilië corruptie voor / Bescherming van natuur en/of inheemse volken is niet altijd het primaire doel van bedrijven, **1**
- zodat het belangrijk is dat de overheid de gemaakte afspraken controleert / transparant en/of integer handelt. **1**

Vraag **24** maximumscore 1

Een voorbeeld van een juist antwoord is: inheemse gemeenschappen hebben vaak veel lokale kennis van de natuur.

Vraag **25** maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste redenering is:

- Om de bereikbaarheid van de nationale parken te verbeteren, worden wegen aangelegd, **1**
- zodat ook andere stukken (beschermd) natuur / tropisch regenwoud waar die wegen doorheen gaan toegankelijker worden (en onder druk komen te staan). **1**

Opgave 6 – De fysische geografie van Guadeloupe**Vraag 26 maximumscore 1**

Uit het antwoord moet blijken dat bij Grande Terre de onderduikende plaat/ de oceanische plaat / de Zuid-Amerikaanse plaat niet diep genoeg ligt (om (mantel)gesteente te laten smelten).

Vraag 27 maximumscore 2

Uit de beschrijving moet blijken dat

- de zwarte / vulkanische gesteenten (andesiet) verweren / eroderen tot (fijn) zwart zand, **1**
- waarna het (zwarte) zand (door golfwerking) op het strand sedimenteert. **1**

Vraag 28 maximumscore 3

Voorbeelden van juiste natuurlijke omstandigheden zijn:

- De zee moet niet te diep zijn.
- warm zeewater
- helder zeewater
- zout water

per juiste omstandigheid **1**

Vraag 29 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat

- op Grande Terre bijna geen reliëf is, (oorzaak) **1**
- waardoor de noordoostpassaat / wind / lucht niet opstijgt. (gevolg) **1**

Vraag 30 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de ondergrond van Grande Terre bestaat uit poreus gesteente / dat de neerslag makkelijk wegzakt in de ondergrond.

Opgave 7 – Valuta in het Caribisch gebied**Vraag 31 maximumscore 2**

- Groot-Brittannië / Verenigd Koninkrijk **1**
- Uit het antwoord moet blijken dat de eilanden van de Kleine Antillen niet genoeg financiële slagkracht hebben om een eigen munt in te voeren. **1**

Vraag 32 maximumscore 2

- Voorbeelden van een juist antwoord zijn: **1**
 - De symbolen op een eigen (ontworpen) valuta kunnen bijdragen aan een eigen identiteit.
 - Het invoeren van een eigen munt kan de zelfstandigheid / de trots van een natie benadrukken.
- Uit het antwoord moet blijken dat de Nederlandse Antillen (sinds 2010) niet meer bestaan / Curaçao en Sint Maarten (sinds 2010) autonome landen zijn. **1**

Vraag 33 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste redenering is:

- Saint-Martin is een overzees gebiedsdeel / departement van Frankrijk, **1**
- zodat Saint-Martin vasthoudt aan de euro als officieel betaalmiddel. **1**

Vraag 34 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste redenen zijn:

- De meeste toeristen op deze eilanden komen uit de Verenigde Staten.
- Internationale handel vindt voornamelijk plaats in Amerikaanse dollar.
- De Verenigde Staten is de belangrijkste handelspartner van Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

per juiste reden **1**

5 Bronvermeldingen

bron 1 t/m 19 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2025

bron 1: Wikicommonss, Agentakt, 2012

bron 6 cloudinary.com, Nitirat Utarasin

bron 8 <https://justdigg.it.org>, 2024

bron 9 <https://justdigg.it.org>, 2024

bron 12 foto a: Shutterstock, Mattnavarro, 2023

foto b: Shutterstock, Carina Furlanetto, 2022

foto c: Pedro Devani/Secom AC

foto d: Shutterstock, RudiErnst, 2024

bron 17 Shutterstock, Tupungato, 2021

bron 19 <https://caribischnetwerk.ntr.nl/2024/08/27/wie-is-er-blij-met-de-nieuwe-caribische-gulden>, 2024

bron 20 <https://bonaire.nu/2024/08/27/bilboard-ter-promotie-caribische-gulden-raakt-gevoelige-snaar-sint-maarten>, 2024

kaarten

Grote Bosatlas 56e editie en Alcarta 2e editie